

Бүгү чурттарың пролетарийлері, каттыжыңар!

ЧУРТТА МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ

ШЫҢ

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 221 (9903)

1975 чылдың сентябрь 20, суббота

1925 чыла үндөлдөгүсү

Өртөө 2 көп.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИНИҢГЕ УТКУШТУР

Мал чемин белеткээри— бүгүниитиниң херээ

АРГА-КУРЛАВЫРЛАРНЫ ДИЛЭЭР

Республиканың статистика аргалары сентябрь 16-да медээниң бугаар аамрга, ажил-агыйлар нияткэн-биле 86649 тонна сикенини белеткээр болуп турар. Мыа чемин белеткээриниң планын 82,7 хуу күүсеткен. Устунда көрүзүгү эртең чылдың бо үе-биле деңизээр 14990 тонна өзү-биле деңизээр 17100 тонна сенаж садыр планын 1447 тонна кылдыр күүсөдөн алган. Витаминниң сикен дагына белеткээр план 66,5 хуу күүсеткен.

Районнар айы-биле аамрга, Моңгун-Тайга район сикен белеткээр планын күүсөдөпкөн. Районун ажил-агыйлары 560 тонна сикен болуп, сарааттар планын 896 тонна кылдыр ботландырган. Дараазында черде Өвүр район чорул орау. Өвүр жүрүр 6815 тонна сикен белеткээр планын 5874 тонна-зын кылдыр ап, планын 86,2 хуу күүсеткен. Кызыл районун сикенчелери планын 74,3 хуу күүсөдөн, нияткэн малдыкка амдымалдыкка 6620 тонна сикенини сарааттан алган.

Сикен белеткени Тес-Хем, Току, Таңды райондарга хо-жуудан турар. Ол районнар мал чемин белеткээриниң планын 39,4-тен 56,8 хуу чедир күүсөткөн. Күстүң демлектери күстүң, соок дүжүр коошун-кал келгенде бөзүн Таңды райо-нда сикен белеткени кузу темп-биле чорбушаан. Район-да машина-техника четир, ажил-агый бүрүзүңе чок ка-дырдыг аэиоаларын тургу-скап, кижя бүрүзүн мал чемин-ниң белеткенине кирештерин бо-лур арга тура-ла, районун

уауртур ажилдакчылары ону ылачаар организастан шыдаа-аннан ол районга чүгө 7575 тонна сикен белеткеткен. Ол дээрге нияткэн планын 39,4 хуузу-дур. Ам-даа белеткээр чогуур 11654 тонна сикен бар. Чыйныч чыгыс хүнери эртин, олт-сикен оңуп, кадып калган-да ам ылача сикенини белеткеп амыр бергелден. Бо айтырыг СЭКП Таңды райкомунуң (бирги секретары Г. А. Зарке-вич), райкүссомунуң (дарга-зы К. М. Ак-мыс) уауртукчу-лары дүвүрүсир, мал чемин четирин-биле белеткээр тала-зы-биле эң шийтириг хем-чегасары алырыңче далашты-рар ужурау.

Ол ылача «Скотопром» трес-тин совхозтары хожаулаш-кында ам-даа уштунмаал. Трест сикен белеткээриниң планын 39,3 хуу ботландырып, план күүсөдөдөн үзөр чыгай берген. Шап кыдыг дүвүрүнчиг байдал «Ак-Туруг», Тока ат-тыг, ССР-ниң 50 чылы аттыг, «Революцияның чалбыжы», «Совет Тыва», «Россия», «Жа-нон» аттыг, «Дан-Терезина» «Тыва», «Кызыл тул», «Тоора-Хем» совхозтарда бар. Бо ажил-агыйлар мал чемин белеткээр планын чартымын бе-зин күүсөткөн. Бо хүнериниң хожаулашкынында уштун-чарының аргазы тып, ам хой күштү хымыгыш белеткээр-инче утгалары чуугаа дээрзи ажил-агыйларын уауртукчу-лары, тускай эртемчилер баш уаур планнап, бар арга-курла-вирларны диленишаан, ол ай-тырыгын үзе шийтирлээр үе-зи келген.

АЖААП АЛЫШКЫНГА—БЕДИК ШЫНАР ДӨРТӨН ШАКТЫГ ИЙГИ ШАЛЫШЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

Тоску беш чылдың доозукчу чымынның планын даалгала-рын күүсөдөдөн «Шамба-лыг» совхозтун ажил-ишчиле-ри чамдык чедикшинери ча-дып алган. Олар партиянн ээлчеглиг XXV съездини тө-лөпчиг уткуру дээш социали-стик чарыш дугайында СЭКП Топ Комитетиниң доктаалы-га улам сорук кирип, 40 ша-ктың шалычы ээлчээр ам ийн дүтүр эрттирин турары ол. 40 шап. Хой адырыг ажил-агыйлар амыларынга бо хи-ре үе хойну бербес ылача са-гыдырлар, ылача-лаа ону ылаптыг болаарга, уулу иш. Шамбалыгжиллар, шалычы ээлчег үезинде—40 шакта 30 комбайнны, 20 тракторну ажиллап, 1090 га тарааны ажаап ап, 510 га күсүк чер андарылазын чорударын көр-гөн. Шалычы ээлчег үезинде мал чеминиң белеткени, савай сараатташкыны, үрезин арылаашкыны, кыштагалаш-кыны белеткел ажилдарын база чоруткан.

Моон мурунда баштай эрттиргени 40 шақтың шалы-чы ээлчезин үезинде бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылды хой кижилер көргүскен. Чи-жээ, тракторист Куулар Ча-мын доолазын ийн катан амырган, а комбайнер, ком-сомолчу Виктор Конгаз 422 пендер тарааны бастырган. Оларга ымыкелдери тыгас-кан, 16 чыл стажыг хооуңу механизатор Онлар Отук-ооа ээлчегде 45 гектар черин чар-дырган.

Бо уазадагы ээлчегде ком-байнер совхозтун № 1 хо-лу-трактор бригаданын 390 гектар, № 3 бригадала 700 га черин тарааны ажаары-биле ажилдап. Комбайнер бүрүгү тапчыдай кестирген 55 гектар черин тарааны бастырып,

дөрт кезиниңини 32 га чеди-лер сорулганы. ДТ-75 тра-ктор-биле 23, К-700 трактор-биле 70 гектар черин айдарар. Ээлчегде колдуунда хооуңу, доктаамал, шалычы ажилдап турарларын кирген, ылачташ олар, устунда даалгаларын күүсөдөн шыдаалар.

«Шамбалыг» совхоз бо чы-лын күүсөдөн 500 тонна тараа садыр хүлээгенин 540 тонна кылдыр амырган, 1100 тонна үрезинерин уруп амыр, 650 тоннаны орап амыр, ол мыс-каш мал чеминге 1900 тонна тарааны белеткээр. Бо ажил-

дарын төп шапта чорудуп ту-рар. Шалычы ээлчегин бүрүн түнелиг болуп долузу-биле уауртар. ЧУРУКТА: бастырган тара-ны машинага чүдүртү турары А. АЛЕКСЕЕВИЧ фотоу.

Улусчу тудугда КЫЗЫЛЧЫЛАР ШАЛЫПЧЫ КИРЖИР

Кызыл хоорайда чылдыг дам-чылдагынын тудуун кылды-рында чамдык хожаулашкын-нар бар-даа болза, 4, 12, 24 дугаарыг болгаш Енисей кварталдарында элден ажил-дар кылдырган. Аңаа туду-монтаж болгаш чыгылааш-кынар, дуглаашкынар кыл-рын дүргөдөр, ону кыска хуусааларда доозарынч кел-чеглерин ол тудуунуң хол ша-чы хүн бүрүдө ап, ажилчы-ланеркаларын хүнүн чыгы эрттирин турган. СЭКП Кы-зыл хооромунуң бюро хура-ларына уаур тудуу организа-циялары болур «Тыва септел-ге-туду», «Тыва сус-туду», «Тыва-туугу» тресттерин уауртукчуларының чылдыг дамчылдагынын четкилерин кылдырып килчаар киржиң, боттук кадыг хемчеглерин ап турар дийлал, жеке тем-чылдыг ажилдарын күүсетке-нин толараткан.

Бо тудуунуң хол шаптынга хой кидиң киржикчилер хура-га СЭКП обкомунуң секретары В. И. Попов киржиң, чы-лыг дамчылдагынын четки-леринде ажилдарын дүрген доозарыңе кижя күжүн моон-чээриниң чүгүлээн, соок дү-жүп кеарге, чыгылаашкын-нар ажилдарын кылдыр берге-дээр дээриниң дугайын айтып демделгези. Ол тудууга Ки-зылдың тудуужуларынын, сур-гуударын, студенттериниң, ажилчы чонунун найысылалды арыг агаардыг болдуруларын херез боттандырган дээш кы-зыл ажилдап келгенин ол ба-за үнелүү. Төрүн хоорайн арыг агаарыг, чагайыттыг-на турарын чедиң алырыңа бүгү кызылчылдар ишчей-киржиң, ажилдаар ужу-дуг дээрзи хуралдыг кир-

жиңчилери демделгиз турган. Ол сорулганы боттанды-ры-биле СЭКП Кызыл хоор-ому чылдыг дамчылдагынын объекттеринче найысы-лалдык албан организация-ларын ажил-ишчилерин иде-кейлин-биле кирештерин планнап, хуваалданы кылган. Хооромунуң сентябрь 18-те болган бюрозунга «Тыва-ту-дуг» трестин эргелекчиңиң ораалакчыы П. И. Бондарен-коунуң илеткени дийлээш, ол трестин тудуу эргелекчери-ниң ажил-ишчилери чылдыг шугумдарын кылдырып күш-ажылды улау үзүп кирял турарын демделгези. Ол трест өске албан черлеринге бо-даарга эңне хой уастоктар-да чылды орун тудуп турар. Оларның хүлээгени 10 уаст-октун чүгө үчүндө тудуу-монтаж ажилдарын бүрүн-биле доозуган. Нияткэн-биле бир муң метр черде хоолайы салып, дугалаанар. Арткан уастоктарга хоолайар салы-рын, чыгылаарын, дугаларын, кыска хуусаала доозарын трест чедиң алырың бюрозун шийтириңде айткан. Ол трестин «Кызыл-тудуг», Чер ажилдары кылар тудуу эрге-лелери, 48 дугаарыг тудуу эргелекчиги болгаш ол трес-тин контора ажилдакчылары сентябрь 18-те массалык-биле чылдылга четкилеринде ажилдап киргенер. Оларның хой кезин Комсомольская ку-думчузунда чынар-бажынар чамдык коопшпалар хоорай-ларын салып, чыгылаарыңа дуулазын турарлар. Өске-ла албан организацияларын ишчилери оларның үлегерин эдерер ужурау.

О. ОХЕМЧИК. «Шынын» тускай корр.

ТИЛЕКЧИ БОЛГАН

«Күш-ажылдың хоосту» совхозтун тараажылары СЭКП-нин XXV съездини төлөпчиг уткуру дээш социалистик чарыш дугайында СЭКП-ТК-нин доктаалын танымак көргөш, аңаа күш-ажылчы хары кылдыр ажаалдын сентябрь 25-те доозарын хүлээгөн. Көдү чилериниң сөлгөн сөзү херек кырында боттанын турар. Совхозтун комбайнери 3901 гектар черин дүжүдүн ажаап, он 1274 тонна тарааны басты-

рып алган. Ажааланы бөдүр-чү арга-биле чорудуп турар. Ында совхозтун 21 комбайн хаара туттулган. Совхозтун Чодураа салбы-рынның шалдыгы 3801 гек-тар черин тарааны ажаап-тыгач болгаш ажаалда до-оулган. Комбайннар ажил-агыйнын төп салбырында чед-берген. Аңаа 1100 гектар шө-лүң тарааны ажаап амыр. Дүжүт ажаалдазын шалы-чылар совхозта өзөөш өзөс. Бо чылын комбайнер бүрүзү

200 гектар черин тарааны кестирер планыг. Ону чамдык комбайнер ап бөзүн амыр күүсеткен. Дорж Мадыр-оол, Виктор Чаптаа, До Санчи олар 256-дан 271 гектар чедир тарааны ажаап, хүлээгенин ажыра бергенер.

Ажаалда үезинде ажилдап чыгарың доктаамал хынал, комбайнериң чериниң час-тыгыларын эдил, күш-ажылды эки организастап чорутканын түнелинде чидирг бол-ган. Техника үрелип, аңаа ту-

рушкунга таварышаан. Ком-байнер бүрүзү ак-сеткилдиг, кызыкмак ажилдап турар. Шап кыдыг демин күш-ажылдың түнелинде совхоз ажаалданы шалымын чорудуп, ажил-агыйлар аргазыг калбарган социалистик чарышка тиклээш, СЭКП райкомунуң райкүс-сомун шийтиң Кызыл тугу-биле шандаткан.

В. ЛОБАЧЕНКО, совхозтун кол агроному.

Тараа, хлеб-үнелиг байлак

ИЙИ АЖЫЛ-АГЫЙ, ИЙИ АНГЫ БАЙДАЛ

Таңды районда ССР-ниң 50 чылы аттыг совхоз биле «Коммунизмниң херези» колхозтун тараа шөлдери кожа. Совхозта тараа кууларын 17400 га, оң 7471 газын ажаап алган. Ынаарга колхозта тараа айчаа—6040 га, оон 2200 ганм ажааган. Кайы-даа ажил-агый ажааган чериниң гектары-дан ортумаа-биле 2 центнер дүжүт ап турар. Кожа турар бо ийн ажил-агыйнын шөлдеринде дүжүт ажаалдазын дүрген доозар дээш ажил хаймыккан. Бо ажил-агыйларда дүжүт ажаап алышкыны калчаар чорудуп турарын соонууган, «Шынын» корреспондентин алпа чораян. Оол материалын

моон алаанда парадымыс.

ХАЙЫРААН ТАРАА

Оңгар-Хову. Оң доолеми-риниң тараа ажааган хоуу ко-рабылдары, аңгас аларган кү-чүдү «К-700»-тер миде-мылда хоуу доозууну соопа хуудук-талдыр шөбүшшаан, соок чо-руп турар. Ажил тыла-ла хайнышкыныг.

Баштай «Коммунизмниң хе-рези» совхозтун Оңгар-Ховуда № 1 трактор-хоуу бригаданын-га баранымыс. Колхозтун кол агроному Герман Юганович Тал болгаш бригаданың бри-гадир Василь Платонович Болюев олар-биле аңаа ужу-ражыл, ажил-агый дугайын чу-галаштымыс. Олар биске мыс-кыг саннарын дийнэткээр.

Механизаторларын ортузуңда социалистик чарышты организастан. Кижилерин хүндө кылган ажилынын түнелин кежээ үзүргөң, самбырага би-жиң турар. Бо бүгүдөн ай көөрге, ажил хаймышкынын, кижилер шугудуру ажилдап турар болгу дер. Адактын сөв-үлдө кол агроном Герман Югановичтен мындай айты-

рып салдымыс: — Тарааның чидирин бо-лдурус дээш кадыг хемчеглер ап турарың? Тарааның чиди-рин боладурус, ону кылчаар, хумгалалар дугайында «Ши-лелг» колхозтун комбайнери Д. Давая республиканың бүгү металлаторларыңа чагаа би-жээ болгай. Ону силерниң механизаторларыңар таныш-кай мынаңа?

Чугаалаштыңар бе?

— Чугаалаштымыс. Чидирг боладурун тур бис дидилер. — Ол шын эвес-тир. Бо колхоз дүжүт ажаап алышкынын чидиринг, багай чорудуп ту-рарын районунуң улусчу кон-троль комитетиниң хуралыга ийн хонук мурунда чуугаалаш-кай чүгө. Ол четпестерин чиди-лдеринг ийн хонук хуусаа берген бис. Ону күүсеткен бе дээш хынал келдим. — Кол агрономуң, бригадирин эдиртеп, ажаап алган шөл-дери хаймыс. Чүвөң шын ам-на өлөсө келди. Тарааны ажаап аппарат шөл-дерде чедей кылган, харин-да улдуң-кеми черлерде чага-лай тараалар салгыны сагна-лайын тургулар. Оларга көөрге, харыкка чаржыг, хайыран тараа черде калган. — Бо шөлде мажыстан кыл-кын тарааны катан кестирин алмын силерге даандырган болгай, ону чүгө күүсеткениңер ол?— деп, районун улус-чу контроль комитетиниң дарга-зы В. Иванов кол агрономун айтырды. — Чай алымадымыс— деп, Г. Тал аргартыны орадалыш. Ажыл-биле чуугаалашта, улусчу контрольдан база катан хынал кээр деп болавай, ол шөлде кагыстан тарааны кат-дан кестирбес деп турганын ил-дем.

СССР-нин Топ Статистика Эргелекчи медээниң бугаар аамрга, сентябрь 15-ке чедир чурттуң колхозтарында болгаш совхозтарында тараан чыгаар үгөн сикениг 66,4 миллион гектарын кескен. 42,8 миллион тонна сикени белеткээр, ол болза планын 71 хуузу-дур. Траншееларда болгаш башчаларда 46,7 миллион тонна сенажы урган — ол болза планнаан саннын барык бештиң дөрт кезиң болур. Россия Федерациязын ажил-агыйларында ону 19,5 миллион тоннаны курлап алган. Украинаның колхозтарында болгаш совхозтарында — 10,6 миллион, Белорусияда — 7,7 миллион тонна сенаж белеткетиңен. Молдавияны, Киргизияны, Литваның болгаш чамдык өске-даа республика-ларын чар ажилдакчылары үнелиг ол мал чемин белеткээриниң онаалдаан ажал күүсеткениңер. Даамдык чеминиң мал чеминиң болгаш башка кул-тураларын кураавыры эртең неделеда барык 600 муң тоннага немеккен. Ол ажилчы барык бүгү рес-публикаарың колхозтары болгаш совхозтары кирги-лээр. Саванын, чарбаны болгаш малдың өске-даа бөдүн чеменин кышка уур 63,1 миллион тоннамы белет-кээр, ол болза планын 58 хуузу-дур. Силос белеткениниң темини бедоон. Ону фермаларга кадалаар кылдыр 81,3 миллион тоннамы салып бер-ген. Россия Федерациязын ажил-агыйларында ону траншееларда 45,5 миллион тоннамы урган, ол — аланын үштүн бир кезиң-дир. Ол ажилды Украинанын, Грузияны, Арменияны, Туркменистанын чар ажил-дакчылары эртең чылдан дүрген чорудуп турарлар. Витаминниң сикен дагына белеткээр агрегаттары ажилы улгакан. Өрткөн недела дүргүндө ону болза эртең чеди хонуктуңа болаарга 173 муң тоннага хойну белеткээр, мынаарга колхозтар болгаш совхозтар кышка уур 3,7 миллион тонна сикен дагынын курлап алган, ол — планын 88 хуузу-дур.

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫ

1975 чылдың сентябрь 18-те Черный метеорология талазы-биле «Метеор» дээр спутникни салып уаурдери Совет Эвилелинге ботландырган. Оң кол сорулганы — агаар медээниң оперативтиг албаныга ажил-дарыңа эргежок чуугаа метеорологтун информацийны амыр болур. Спутникти орбитаже дараа-зында параметрлер-биле са-лып уаурдери: — Черниң кырында оң эи уаур белин (апогей)—918 километр; — Черниң кырында эң ку-дук хейчээли (перигей) — 967 километр; — орбитанын ийлекте — 81,2 градус; — Черни дооламырын эге үези — 102,3 минута. Спутникте метеорологтун апаратураны тургустан, ол бола чар бөмбүрүнниң чырыкчы-лыг болгаш хөлегелиг талаа-зында будуруттарын, хар шы-мынын чүрүң амырын хай-дырар база ол ылакап черин болгаш атмосфераны көрү-

чүктөлдөрдө болгаш хөргөлдө-дөрдө турары чыгыг энергия-нын дугайында медээлерни амыр болур. Метеорологтун аппаратура-дан алгаш, «Метеор» спутник-те бар түрлөр болза: спут-никтин Черни доктаамал ур-данышкынын кадылар өскө-төма, дүр батареаларында Хүн-биле автономтуг кылба-жып турар электри аймактыг-газынын системаны, орбитаның элементтерин, илэмдиздеги хемчээлине радиосистема, при-борларын болгаш эртең алу-хар турарларын ажилынын дугайында медээлерин жеке дамчылды бээр радиотелемет-рикти система.

Спутникте тургузтуңа апарату-ра тарааның ажилдап турар. Дүжүтүргө-сөлөгө төвү кирип турар информ-ацияларын ажилдап кылдып ту-рар. Метеорологтун информ-ация болза ажилдап кылдыр-биле болгаш ажилдаары-биле ССР-нин гидромет-теүгө киреп турар.

ТЫВА АССР-НИҢ ШКОЛАЛАРЫНЫҢ АЛДАРЫҢ БАШКЫЗЫ ДЕП ХУНДУЛУГ АТТЫ В. М. ПРОТАСОВАГА ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДУМУНУҢ ЧАРЛЫ

Улус өөрдилгезинге ачы-хавыямы дээш Кур-чер ортумак школаның директору Валентина Михайловна ПРОТАСОВА-ГА Тыва АССР-ниң школаларының алдарыг башкымы деп хуудууг атты тыпсыр. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1975 чылдың сентябрь 11.

ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЫГ ЭКОНОМИЗИ ДЕП ХУНДУЛУГ АТТЫ Ч. Ш. НУРАТКА ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДУМУНУҢ ЧАРЛЫ

Колхоз бүдүрүлгезиниң экономиказын хожаудеринге, бол-гаш бижылдарыңа ачы-хавыямы дээш Эрэн районда «Коммунизмме орук» колхозтун кол бухгалтери Чооду Шириниович НУРАТКА Тыва АССР-ниң алдарыг экономика деп хууду-луг атты тыпсыр. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1975 чылдың сентябрь 17.

Совет Эвилелинге ГДР-ниң партия-чазак делегациязынын келириниң дугайында

СЭКП ТК-нын, ССР-ниң Дээди Совединиң Президи-умунуң болгаш ССР-ниң Ми-нистрлер Чөвүлелиниң чалаа-нын бугаар ГСЧП ТК-нын Бирги секретары Э. Хонек-керге баштаткан Герман Де-мократтыг Республиканың партия-чазак делегациямы Совет Эвилелинге алаң-буу-зунда айтыралдыг ачы-чоруду-кылып, бо чылдың октябрь-нын бирги чартында чедиң келир. Республиканың делегациязын баштаар Владимир Георги-евич Релье-биле тараанын ажаап алган дилнек шөлде тур бис. Бисти доолаңдыр дил-ликтерде комбайнериң ладык диймээр чүе. — Бистиң бригадалыкка 3470 га тараа бар. Үш хүн иштинде оон 880 гонна ажаап алдымыс. Бо уастокта шунту 21 ком-байн ажилдап турар — деп, бригадир чуугаайдыр. — Чиди-рин боладурус дээш оңаа ий-чөңей салып тур бис. Бо хооразуңу көрүңдерин. Бу-дун мажак хамаан чок, ча-дык борбак тараа бөзүн кө-үтбөс. — Ол бригаданың ажаап алган шөлдерин эртин көргөш, хооразуң чыгыс мажак-даа тып-ландымыс. Ында тарааның ол хи-ре камын, хумгалыг ажаап ап турар. Арыңар ажаап ал-гарын чөвөгө, кижиниң сетки-лигине белен өөрүңүр. Ын-дыг болбас арга чок. Тараа доозу үнелиг эртин болгай. Ону ылача ажаап амыр хе-рек. — Кожу турар ийн ажил-агыйда байдал мындай ийгел-дир-дир. Кочетовчулар кожамы жекейжилерден үлегер амыр херек.

АРЫ ШӨЛДӨР

ССР-ниң 50 чылы аттыг совхозтун № 6 трактор-хоуу бригаданын Оң шалдыгы тарааны ажаап алышкынын үш хонук мурунда гезелен. Дүжүт багай эвес. Ында кызыл-чыгыс үрезинге уруп турар. Совхозтун № 1, 6 бригадаларынн механизаторлары бот-тарынн шөлдеринде тарааны ажаап алган, ам бо бригадала дуулазын чедиң көргөн. Бригаданың шөлдеринде ком-байнар нара шэр чүе. Чүгө доозун буудулар. Олар бичи-даа тура дүшес. Чүгө буу-керге тараа дола бээрге, ону

К. АРАКЧАА, «Шынын» тускай корр.

К. Э. Циолковскийнин чуртунда

Тедотиктиг носомавти-канын унааилкыкчи К. Э. Циолковскийнин чурттал болгаш ажалдап чоразны Оида бурунгу хоорай—Калугада Циолковский дугайында ону номчулгалар эгелзэн.

Номчулгаларнын программазында 130 ажыг инетивдер кирген. Ракета болгаш космос техниказынын, носомак умудуушкуну механиказынын, космос медициназынын болгаш биологиянын, умар чүүлдүң болгаш агаарга экиндиришинин айтырыгларын чугаалайыр.

Циолковский дугайында Калугада ол чачылчалан номчулгаларда Москвада, Ленинградта, Киевте, Минскинде, Новосибирскинде, Мурманскинде, Обинскинде болгаш аске-даа хоорайларын эртеденерини база умудуушкуну-носомавтилер чедер берген.

Номчулгалар ажиттыгнан Политтиг чырылдыкынын башкыында К. Э. Циолковскийнин амыдырал-чуртталгазынын болгаш ажил-чорудулгазынын дугайын чугаалап турар делгенгей улуг делгир ажиттыгнан. (СЗТА).

Күш-ажылдын Маадыры — милициянын тергинни

«Мурманскпромстрой» гостини комплексиг бригаданын удуруткучу Социалисттик Күш-ажылдын Маадыры В. П. Сериковна «Совет милициянын тергинни» деп демдекти тывыскаан.

Улетпур туудунга бригада иерзизи-биле ажилдар чоруткун инитиатору болуп, В. П. Сериковна удурткан коллективни чуртта калбан сурагжаан. Ол бригада Жаановун даг-руда арылгалык номбинанын туудунга кирешин, туударага Эполонийин хоорайны туткан. Ол ам Мурманскиде күчүлүг улутпур комплексини туудур тургузарына киржиш турар.

Аныятарнын кайгамчык эки кижизидинчи болгаш дагдынычызы болуп турары-биле Владислав Пахомович база сурагжаан. Нежигунерни сун чундуйвалды болгаш ат-алдарды ажил-чыннар болуп турар бригада чөвүлели Сериковна идегелдиг дузалачызы аларган, булууг чагадыкчы, тургузучу ажил-ишти өөрүшүзүн билип алырда боттарын Совет чурттуң элери кылдыр медегер билип алырда олар аныятарга дузалал турар.

Коллективтик дагдынышынын инитиатору болуп бирзизи болуп В. П. Сериков эрге-чурумнарны урзар чоруту болдурбазынын айтырыгларын талазы-биле СССР-ни Иштики херектер министрствонун академиязын эрткин Бугу-вилелдиг эртем-техниктиг конференциянын киржинчи болган. «Күш-ажылдык коллектив — эки эки кижизидинчи» деп, ол конференцияга болууну чугаазынга Сериковна онзалал демдегалзэн. (СЗТА-нын көрр). МУРМАНСК.

ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

Тыва АССР-нин Журналистер Эвилели, туризм теманыга бижип турар журналистер секциязы бо чылдын эгезине «Беш чылдын маршруттары-биле» деп Бугу-вилел конкурсуун бири элчөөниң түнелни үндүргөн. Орта «Турисккая правда» солунун «Ажыт» туристик клубу, «Тыва даг-туу» комбинатта геолог В. А. Загвоздкин, Кызылда анык туристер станциянын директору Ф. А. Журавлев бири шапналды алган.

Туриск теманыга бижип турар журналистерини Бугу-вилел секциязы конкурстун сөөлдү түнелини үндүргөн. Солу

арынарныга туризм айтырыгларын эки чырытканы дөш «Турисккая правда» солуну ВЦИОП-тин Туриск болгаш экскурсия теманыга көп чөвүлелини Хундуйел бижип-биле шапнаан.

В. Загвоздкин «Турискаалдык черлер-биле», «Улуг кембеле учуражыгы», «Долааш алаанда артка», Ф. Журавлев «СССР—мез Терөөн чуртум», «Бурунгу шивония капаанын чыныгы», «Элзине бир дү» деп материалдары эш Хундуйел бижиктер-биле демделеттирген.

Туризм болгаш экскурсия талазы-биле область чөвүлелинин президиуму конкурсту тилекчалеринге шапнааларын тыпыс берген.

САЯННЫҢ ХЕМНЕРИНГЕ

Сөөлдү чылдарга Совет Эвилелине чадап, машина-балеттиг аян-чоруктарга аяндыла суг туризми сайырал, спортчуларын, дыйтангы улустарын сонуугуларга чаалап алган.

Бистин чуртувуста суг туризминин талазы-биле ажилдап кылган маршруттарын иштине Саянны хемнери көп чери ээлеп турар. Оон иштине бистин республиканың каас-чараш, чурумалдыг, умарлардыг, шапкын хемнеринге туристерини сонуугуларга чуртуу улуг. Суг туризминге көп ажилында спортчулар боттарынның арга-мержежиги Тываның хемнеринг белидип ал турар.

Бичангаш үстүнде чижектерден алгаш көөргө, бистин республикага чадап, машина-балеттиг туризми аяндыла, суг туризмин сайырадып, нестерелер болган ол талазы-биле бектик мержежилди туристерни бектээринг бугу аргалары бар.

Бо чылдын бистин республиканың деискээринге Москвада, Киевте, Ленинградта, Новосибирскиде, Фрунзеде, Минскте, Пермде, Горькде, Ригада болгаш оон-даа өске улуг хоорайларга келген бир муң ажыг аян-чорук кылган туристеринг 70 хуузу суг туризминг улуу болган.

Бичангаш үстүнде чижектерден алгаш көөргө, бистин республикага чадап, машина-балеттиг туризми аяндыла, суг туризмин сайырадып, нестерелер болган ол талазы-биле бектик мержежилди туристерни бектээринг бугу аргалары бар.

ТУРИСТЕРГЕ

Одагалган черлерде чорутуучуларга оттуң көзүң аяк өжүргөң, акырың сугдан куудуң каар.

Арга—бистиг байлаамыс. Ону өрттөн камгалаары кжи бтуруунуң идыктыг дүзөлгөн. Туристег, похотал чораш, отту оварыччалыг ажилдар, арга-арыгын өрттөн камгалаар.

Бичангаш үстүнде чижектерден алгаш көөргө, бистин республикага чадап, машина-балеттиг туризми аяндыла, суг туризмин сайырадып, нестерелер болган ол талазы-биле бектик мержежилди туристерни бектээринг бугу аргалары бар.

Бо чылдын чылымында ол клубтуң кежигүнери ыраккы Тажу району моон мурунда ол хемни кууду кым-даа салалды багтаан Баш-Хемни шыкчыл, ону кууду багаш, таа суг туризминин маршрутун айткан.

Бичангаш үстүнде чижектерден алгаш көөргө, бистин республикага чадап, машина-балеттиг туризми аяндыла, суг туризмин сайырадып, нестерелер болган ол талазы-биле бектик мержежилди туристерни бектээринг бугу аргалары бар.

ЧУРУКТА: Баш-Хемнид унука.

«НАЙЫРАЛЬ» УДАВАС ЧОРУШТАР

Сөөлдү беш чылда чурттуң кызы-бүрү маршруттары-биле «Найыраль» туристик поездинге ийи муң ажыг кжи бистин республикадан чораш. Олар бистин чурттуң улуг-улуг хоорайларына барган, оон төрүтү, турискаалдык черлери, экономикада болгаш культулада чедикшиктери-биле танышкан.

«Найыраль» поездин сентябрь 30-де чоруттар. Оон маршрутту бо: Кызыл—Абакан—Новосибирск—Волгоград—Пятигорск—Ереван—Тбилиси—Батуми—Сухуми—Гагры—Алдери. Аян-чорук 23 конуку үргүлчүзөр.

Бистин көрр.

«Эргин авам, авам, кыргачам база шууту төрөлөр болгаш эл-бөрсөр!» Салгер, фронтуну илти байырың чедир кириштиңиз. Баштайгы тулдүштүң ижиг-ле болду. Иш-чалуу-даа тындалдым. Богуң аварыңчың 30-ин хундуйе бир украин суур хостаттындым.

4. РОВНОНУҢ КУДУМЧУЛАРЫНДА — Улаучар!—элев команда дымдык берген. Чылбак шала бижэң чагазын дүре туткам, кармыныч сун алган.

Иварыңчың сөөлдү дүвези айт кулаа көзүлөк каратты болган. Украинаның турму илти кызы адактылы турму илти, чаап турган хар илти-ленге дегген дорал эрпн каар. Тыва дайыңчылар аразында оожум чугаалажып чорашып чевези болдур ийи.

«Электролиткага көөк тил кууш, бичиң кааа дашкар уушп келген кижиз иел, оон-на ам, халкың, мындай халап болганы ол-дур» дэң чергелет өсөстөр сөздүн мөстүд-деңиз-деңиз кижилерге өрт камгалажың ажилдакчылары бо-ла таваржы бергалзэн. Чүге се-мычыл болган боттарын айтыр-гарты, харын чалгыс аяй-«Ыдык чүве болу бөрүн кай билген боор» дей тыртты каар, ол-да. Бо дээрге, отту ажык-лаарда аяк кичкеңгел чок чоруктуң, азы тоомчага албас чоруктуң чертези-ди. Токка кожуу каан деп базар иляно, электролитка, ол салган демир суугу, шала өжүргөн таапкы болгаш оттуг-бул өрттүң үнденин бооп болуп болгуй. Иччангаш ону кижиз бөрүзү үтүтү болбас учураал. Идык турбулже, ол чергелет чыла-гаавнар-биле өрттөр хып үнүп турар. Чамык хамваттарынның ажил-агылдарын болгаш организацияларын удуруткучуларын өрт камгалажың бөдүң аргалары бе-

кең итшак болган. Иччалуу-даа ол туудушкун херектен келген чачыктыг кудушкун итшак кымса болгаш дүргөн болган. Эскадрон атакалаан олчан бичин-даа соксаал чокка тулушкың, заводту ээлеп ашкан.

Кыска диктиң үезинде ты-ва дайыңчылар от учудуп алган, ол малгаш хептерин кургал берген. Ол үеде заводтуң бир улуг бажындыдан Гитлерин песте чүраан чүрун кезек кижиз өөртүң үндүрүп келген. Эзвеш өскө когаралдыг, аар-берге-даа бол, Азия чурттуг кижилеринг оюн-баштаа кайын үстүр ийик. Кыска диктиң үезинде тыва дайыңчылар хөөрөжик, оюн-баштаан те каан четтигиттер турганар.

Ээй, оолдар, мындаа кым Гитлерин шаямылгасал турган ийик, тууду экскаватор-мен, Могшегтей каттыр-бышкан. Чылбакче хол чагган. Кезек оолдар манжаны келген, Гитлерин хазы чыгыш чүрун селеме-биле хэзидей шара эгелзэн.

— Азыр, оолдар, маанар, кыргач-амаңкын чагы бар чүве—дээш, Чылбак сарыг сып-төк кестик тууду алгаш ман-дал келген. Кестиктегиңиң чыны түле кылар чүве.

— Оолдар, оолдар, мээң ораашкынын шуут көк мөөң, оолда бот ораар чүведер артырыңар—деп, дайыңчыларын бирзези алгыра берген.

— Шынап-ла ала—дикшең, оолдар хэзидей пестери уду-гулаан алгыла алганар.

— Менде Гитлеринг кербей салы таарышты, оолдар, бут-даа ораашкыны болуп шара чок, кадыг халыргай чүве-дир мөөң—дээш, Чылбак союкка-тыт тел чорудуушкан.

— Идык дээш, бо Гитлерин өрттөдүр-дир—дээш, Могшегтей тууду турган пезүн өтсе окталган. Эскелери оон айна-биле хэзидейтиң чүве артырыбай, өтсе шывалдыканыңар.

Маслоуң булуң-биле чүраан песте чүраан-на сүт эгелзэн.

— Че, ам-даа Гитлерин сү-незини эрлик ораныңче өске чокк кижилерин кыйгыр-дышкан.

Күруңден хей акша-хөрөгүн чыгаргап, хей кижиз күжүн үндүрүп турган, кылдың каан чүлүк хаш-ла шап иш-тиңде ийи-чылгыс чүвези тоон-каан алаас кижилеринг ужуи өрт халанга азыны дээрге, күруңге-даа, ону ажилдап чү-рүк кижилерге-даа деңсеп тез-лес улуг когарал-дыр.

Болбас учураал өрт аймы-лынның тыпты хөр башкы чылгызган — аргалашкымы. Аяаа хамарыштыр бир чы-жеткен көрүлгөн. Бо чылдын январьда Эриңден бөрүк өр-денкичтер маргалдага көр-жир-биле Кызылда келген. Оларын № 2 Кызылда тур-де орун-дааж-биле калдырган. Оон өрөөңчилерге ийичиг, күруңге когаралдыг таварылга херектен келген аалчыларын удурутун чоруп бөлүкчыннин талазында болган. Чүд дээрге, башкы К. Домбан кежээ эи-

бушаан кыймыттың—деп, Чылбак баштаканган.

Карак көрүп хамар-даа бар шыкжыл—дээш-ле Чыл-бактың даайы болуп, Эска-дрон команданыңг полкпона-лакчызы улуг лейтенант Бай-ыскыла бол илти келген.

— Гитлеринг сүвезиниң шаямыл кайтышсы, эжим улуг лейтенант—деп, Чылбак төрөд бурун азербей, шериң буу-бле чугаалаан. Байыскылаң оң болуулан ораычк бектик чезиниң оожум тургуду карак-тарыңче эргелиг көргөш, айтырган:

— Кандыг чор сен? — Шуптууз шыкым. — Шинилег бир элзэ каймы? — Малгаш кежер союп олу-руаста өткөң, доштаалың кал-ган, соарга шалтыкың конугу боорга, кестим-биле олура ке-зан каапкан мен.—Улуг лейте-нант бажың чага-даа каттыр-ган, Чылбактың өктөн чак-ман каан. Оон дайыңчыларга чугаалаан:

— Ам халап кирер чериңс оон-даа берге. Бичиң дыйтангы тыртты алгаш, хал кирер бек, оолдар. Дивизионны өске полктың база хоорайнын ол-то талазында чырып чоруп олуар. Бо Ровно хоорайны эжелеттирген Украинаның чагырыкчымы гаудиттер Эрих Кох Украинаның төвү кылмы алганы-даа алаа эвес, бо хоорайны оларга улуг учур-дуза-лай деп көргөн. Иччангаш моон неместер алаа үнем эвес бек. Туудушкуну кадык-лошкун болуп, Луик-Ровно операциязының эң бектик чалазы маңаа эгелзэр деп билинер.

— Блядия беран, эжим улуг лейтенант. Ам Ол Эрих Кох чүве бек, Эрих-Кох чүве бек, оон эрлик ораныңче элзэң келген ол-дур. Черле харын Гитлеринг сүвезиниң союңче болу булган деп кылар чүве болу ийиң—дээш, Чылбак чырың-даа чыртта дивизи күр-гай берген чорешкыңиз-биле бу-дун орай берген. Оң баштак-талымы эштеринге аякжак таар-гышкан. Олар каттыргын шаг болганар.

Одагла сезонунда ийи ай иштине пеканын хууду бирден элзэң эвес аштар херек. Печ-на аксынын дундула шалага кылбак демир кагар. Чүге дээр-ге көс мынар дүже берил болуп турган. От кымсага бектик, керосин дэң чергелет суук чүлдериң ажилдары айма-ды.

ДЫШТАНЫР ХУННЕРДЕ

Бөгүн культураның болгаш дыштаналыңың Гастелло аттыг пармынның дараазында чүүлдер болуп: Ногаян театр 14 шакта «Пухкин музыкал» деп темага фелетя болуп, Лектор Н. А. Барыбина, Аныктарың дыйтаналыга кежээң 20 шакта эгелзэр. Делтегез аялган делегетийн хөрөжөңнер чылмыга турискаалтан уран үтүд делегетиз ажык турар.

Даарта парка массалык оюннар 12 шакта эгелзэр, «Гелло» культура бажыңың «Музыкаже эл-чорук» деп темага ли-тература допчулалы 8.15 шакта болуп, ону Н. А. Саложнико-ва номчуур. «Енисей» Культура бажыңыңа хамааты камгалажың дугайында беседалы А. В. Мелелен номчуур. Оон сонда киножурналдар көрүзөр. Эгелзериң 20 шакта.

Бөгүн «Совет Тываның 5 чыл ою» стадионга хоорайчын школаларынның аразына стадионун шаңдык дээш футбол маргалдазы 10 шакта эгелзэр. Даарта футболга республиканын бириги чери дээш «Енисей» (Кызыл) биле «Тулузжук» (Бай-Хаак) командалары 17 шакта ойнаар.

ЧУТУ. «Нол чүүлдү көрбейн барган». Овур районда мал кыштагылашкыныга белеткед дугайында М. Тулуштун көр-респондентизы.

«Фермарлары мышка бек-леткен». Мурунку чүтү.

«Чаз чүүлдериң дегинир, инитиацияны калбартың». «Кызыл-тууду» тууду эргеле-ликни дашчымы Г. Донтактын

«Танчынын уран арга-зы». Хореография дугайында А. Оптевуң беседалы.

«Иштики болган дашты-кы информатилар.

«Нол чүүлдү көрбейн барган». Овур районда мал кыштагылашкыныга белеткед дугайында М. Тулуштун көр-респондентизы.

«Фермарлары мышка бек-леткен». Мурунку чүтү.

«Чаз чүүлдериң дегинир, инитиацияны калбартың». «Кызыл-тууду» тууду эргеле-ликни дашчымы Г. Донтактын

«Танчынын уран арга-зы». Хореография дугайында А. Оптевуң беседалы.

«Иштики болган дашты-кы информатилар.

«Нол чүүлдү көрбейн барган». Овур районда мал кыштагылашкыныга белеткед дугайында М. Тулуштун көр-респондентизы.

«Фермарлары мышка бек-леткен». Мурунку чүтү.

«Чаз чүүлдериң дегинир, инитиацияны калбартың». «Кызыл-тууду» тууду эргеле-ликни дашчымы Г. Донтактын

«Танчынын уран арга-зы». Хореография дугайында А. Оптевуң беседалы.

«Иштики болган дашты-кы информатилар.

«Нол чүүлдү көрбейн барган». Овур районда мал кыштагылашкыныга белеткед дугайында М. Тулуштун көр-респондентизы.

«Фермарлары мышка бек-леткен». Мурунку чүтү.

«Чаз чүүлдериң дегинир, инитиацияны калбартың». «Кызыл-тууду» тууду эргеле-ликни дашчымы Г. Донтактын

РЕДАКЦИЈАНЫҢ АДРЕСИ: Кызыл 667000

ТУРИСТЕРГЕ ДЫҢНАДЫҒ

Кызыл — Абакан — Новосибирск — Волгоград — Пятигорск — Ереван — Тбилиси — Батуми — Сухуми — Гагра — Алдери — Абакан — Кызыл маршрут-биле туристик поезиде аян-чорук кылмы чорур кижилер билип алмаңар.

Туристер 1975 чылдын сентябрь 30-де «Совет Тываның 5 чыл ою» стадионун чыныдан чычмак автобустарга олуруп-каш чоруптар.

ТУРИЗМ БОЛГАШ ЭКСКУРСИЯ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЧӨВҮЛЕНИҢ

Туризм болгаш экскурсия талазы-биле область чөвүлелиңе (Ленин куудумчу, бажың № 29) туристерин бүртүзүң. Бүртүздери үеде мьян-ла паспортун ал алдыр. Паспорт чок болса, болуунуң хамаарышкан кезде Советинден шыныга кылдырып алдыр. Орта путевка эззиниң фамилиязын, азын, адазынды адың, гортүткүс чылмын, ай, хүчүн, чурттал турар черин, кылмы турар ажилы бижэң болур.

9 ШАКТАН БЕКЖӨКНИҢ 6 ШАКТА ЧЕДИР БҮРТҮКДИР.

Туризм болгаш экскурсия талазы-биле область чөвүлелиңе (Ленин куудумчу, бажың № 29) туристерин бүртүзүң. Бүртүздери үеде мьян-ла паспортун ал алдыр. Паспорт чок болса, болуунуң хамаарышкан кезде Советинден шыныга кылдырып алдыр. Орта путевка эззиниң фамилиязын, азын, адазынды адың, гортүткүс чылмын, ай, хүчүн, чурттал турар черин, кылмы турар ажилы бижэң болур.

КИНО

«НАЙЫРАЛЬ»: «Виннету» — Ичү-Чунуң огузу 9.30, 12.20, 15.10, 18.00, 20.50 шактарда. «ПИОНЕР»: «Вероника эл келген» 10.00, 11.40, 13.30, 15.10 (бешки халаашкыны) (1-ги 2-ги сериялары), 15.50, 19.40 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Осеола» 15.00, 18.40, «Санникоутиң чери» 16.50, 20.30 шактарда. «ВОСТОК»: «Шчык өнүк Санчо» 15.00, «Бобби» (1-ги 2-ги сериялары), 17.10, 20.00 шактарда.